

Les escoles socràtiques menors

per MONTSERRAT JUFRESA

El segle iv neix per als atenesos feixuc pel pes de la derrota, i la preocupació que es respira en l'ambient, sobretot en els primers anys, és la d'esbrinar quins foren els motius de la catàstrofe que enderrocà el poder de la ciutat, quan més gran semblava que havia de ser la seva força. En conseqüència, a tots els camps s'intenta cercar una solució, una nova manera d'actuar o una nova organització social, que pugui evitar de caure altra vegada en els errors passats. D'aquí s'inicia, en part, l'avversió per la democràcia.

En el camp de la filosofia, podem dir que el segle iv es desenrotlla sota el signe del socratism, escindit en un doble vessant. D'una banda, la preocupació especulativa de Sòcrates obre camí a l'edifici ideal de Plató, de l'altra, la profunda preocupació ètica del mestre trobarà continuació en les anomenades escoles socràtiques menors. Plató i Xenofont ens ofereixen una solució comunitària envers un millor funcionament de la societat, bo i emmarcant-la en una república utòpica clarament dividida en classes socials. Els altres socràtics buscaran la solució en una societat formada per individus lliures, la conducta dels quals es basarà en una ètica nova. Tots els deixebles han recollit una o varies facetes de Sòcrates, i considerant-les les més importants han desenrotllat llur pensament en aquesta única direcció. Per això no ens ha de sorprendre el fet que actituds clarament contradictòries es remuntin en definitiva a la mateixa persona.

El moviment socràtic, ens diu Jaeger, és produït pel desig dels deixebles de Sòcrates de perpetuar en la seva immortal peculiaritat l'home que la justícia havia executat a fi que la seva figura i la seva paraula s'esborressin de la memòria del poble d'Atenes. El diàleg i els records són les formes literàries que s'utilitzen per aconseguir aquesta finalitat, i responen a la consciència que l'herència espiritual de llur mestre és inseparable de la seva personalitat humana. Gran part dels deixebles varen escriure diàlegs socràtics. Coneixem els de Xenofont i Plató, i conservem alguns fragments d'Esquines,¹ i els títols d'obres de Simó, Símiias, Cebes, Euclides, Fedó, Aristip, Antístenes, etc.

Deixant de banda Plató, i abans de començar a parlar d'aquells deixebles que formaren una escola, cal aturar-se una mica en Xenofont. Malgrat no poder considerar-lo un filòsof, és interessant de veure quina fou l'empremta que deixà Sòcrates en aquest home, soldat, esportista, hisendat i bon narrador, però no massa sobrat d'idees. En les seves obres trobem un patrimoni bàsic de

1. Esquines d'Esfet es pot considerar un important precursor de Plató. Els fragments del seu diàleg *Aspàsia* — estudiats no fa gaire per

Barbara Ehler —, semblen evidenciar que considerava l'Eros com un medi per assolir la virtut política.

concepcions polítiques i morals, enmig les quals destaca la seva aversió per les idees democràtiques. Busca la salvació en règims de tipus aristocràtic o bé oligàrquic, amb l'única condició que no s'assemblin a l'aristocràcia atenesa. Els seus herois són Ciros i Licurg; es mostra partidari d'una disciplina rígida, de formar una jerarquia burocràtica a imitació de la militar, en la qual fóra indispensable concentrar la responsabilitat, i de fer una àmplia divisió del treball que arribi fins als detalls més petits. (Això ens fa pensar tot seguit en Sòcrates, que criticava la democràcia dient que a ningú no se li acudiria de designar els metges a sort, i en canvi era aquest el sistema amb què s'escollien a Atenes els governants.)

En el diàleg *Hieró*, sembla que Xenofont recomana una política imperialista: pau i ordre a l'interior, un poder militar fort i unes quantes institucions benèfiques per a calmar els descontents. En la obreta *Sobre les rendes públiques d'Atenes*, que va escriure a la seva tornada a la ciutat, proposa la nacionalització i millor explotació de les mines del Làurion, de la marina, i la formació d'una seguretat mútua. En matèria religiosa Xenofont era un ortodox, gairebé un supersticiós. El seu codi moral de relació amb els déus, i no cal dir amb els homes, és: "do ut des". No va interpretar tampoc en això massa bé el seu mestre. Xenofont ha heretat l'utilitarisme de Sòcrates, que aquest emprava per donar una base empírica a la seva moral, entès d'una manera molt concreta.

El socratism de Xenofont, per tant, és el d'un esperit mitjà, interessat per les realitats d'ordre pràctic més que no pas per les especulacions del pensament. Ell demana a Sòcrates una mena de confirmació d'alguns principis inspirats en el sentit comú i una moral temperada. També ha après del mestre el costum d'analitzar les situacions, de reflexionar-hi després, i ens ha deixat el resultat d'aquestes reflexions, en la mesura que les seves forces li permetien.

Si intentem ara apropar-nos a les escoles filosòfiques que porten el nom, un xic despectiu, de "socràtiques menors", ens sorprèn un fet sense remei: les fonts són escasses i de data tardana. Deixant de banda alguns fragments de Plató i Aristòtil — que no es mostraren massa benèvols amb aquests contemporanis seus, titllant-los de "vells que aprengueren tard, pobres d'esperit, beneïts" i altres fineses per l'estil —, la major part de la nostra informació prové de Diògenes Laerci, autor que es pot situar en els inicis del segle III p. C., i de qui es sospita que fou tan sols el copista d'una obra anterior. Altres dades ens les han proporcionades el metge escèptic Sext Empíric (segle II p. C.), Plutarc, Lluçà o bé algun autor llatí com Sèneca i Ciceró. D'escriu original d'una certa extensió, no se n'ha conservat cap.

Davant aquesta pobresa de dades no podem deixar de pensar que el meravellós art literari de Plató ha estat la causa que romanguessin en l'oblit, o al menys es valoressin poc, els altres deixebles de Sòcrates. Però tampoc no hem d'oblidar que aquests pensadors adopten moltes vegades una posició polèmica envers Plató i Aristòtil, que representen en certa manera una "oposició" per part d'altres ciutats a la filosofia que domina a Atenes i, per tant, que la crítica de què han estat objecte pot provenir de fonts interessades.

Fou en el segle XIX que Herbart i els seus deixebles, en trobar-se amb obstacles de pensament semblants als d'Antístenes i els megàrics, intentaren una apreciació imparcial de les solucions que havien estat proposades per aquests pensadors.

Per tant, si pretenem esbossar una idea real del panorama filosòfic del segle IV, no podem eludir tot un seguit de pensadors, l'actitud d'algun dels quals,

gairebé revolucionària, es continuarà i s'afirmarà en els anys immediatament posteriors, i acabarà convertint-se en dues de les escoles més importants de l'època hel·lenística: l'estoïcisme i l'epicureisme, que viuran fins al segle II p. C.

L'aspecte comú que distingeix aquests corrents "socràtics menors" és, més que no pas les conclusions assolides — contradictòries de vegades, altres coincidents —, la classe de problemes objecte de llur especulació. Fonamentalment els preocupa la moral, com a bons deixebles que són de Sòcrates, però, conscients d'algunes debilitats metodològiques del mestre, volen elaborar una teoria del coneixement que els serveixi per a fonamentar llur ètica. Tendeixen a conservar la doctrina de Sòcrates, al mateix temps que tornen a ocupar-se de la metafísica i la física i tracten de combinar-les amb l'ètica.

Les escoles filosòfiques que comparteixen el nom de "socràtiques menors" són: la de Mègara, fundada per Euclides; l'èlio-erètrica, que té per representants més importants Fedó i Menedem; la cínica, fundada per Antístenes, i la cirenaica o hedonista, fundada per Aristip.

Euclides, que pertanyia segurament a la primera generació de deixebles de Sòcrates, fusionà en les seves teories les doctrines socràtiques i les eleàtiques. Tractà de combinar la doctrina de la unitat de l'ésser i la de la unitat de la virtut, el contingut de la qual, segons Sòcrates, és solament la Bondat. Per Euclides, la unitat de l'ésser coincideix amb el concepte de Bé. De vegades anomenava aquesta Bondat única, Intelligència; d'altres, Divinitat. El seu contrari, la No-bondat, s'identificava amb el contrari de l'ésser, el No-ésser; és a dir, negava l'existència del mal. Aquesta característica, la no acceptació de la realitat del mal, és un fet curiós que s'ha anat repetint per tota la història de la filosofia. Recordem sant Agustí, que considera el mal com una privació.

Altres problemes tractats per l'escola megàrica, que Gomperz anomena també neo-eleàtica són el de la "inherència" i el de la "predicació". Aquests pensadors estan preocupats per la manera de conciliar la unitat bàsica d'una cosa amb la pluralitat de les qualitats que li son inherents, és a dir, com és possible que un subjecte únic posseeixi múltiples predicats i com és possible que la unitat d'una qualitat pugui combinar-se amb la pluralitat dels objectes que la contenen. L'escola eleàtica havia negat anteriorment la possibilitat que existís una relació semblant, encara que referint-se només al problema de la successió i mutació.

S'inicia, per tant, la controvèrsia sobre l'autèntica naturalesa dels conceptes universals i llur relació amb els objectes individuals. Sobre aquest tema altres pensadors — Plató, Aristòtil, els cirenaics — intentaran donar una resposta, sense que cap d'elles arribi a ser completament satisfactòria.

A la base de totes aquestes dificultats dels eleàtics, s'hi troba un obstacle purament lingüístic, la pretensió de donar un sentit únic al verb *ésser*; però no deixen tampoc de reflectir dificultats objectives. Perquè, ¿no havia de rebellar-se el sentit comú en veure l'intent de conferir autèntica realitat només als conceptes generals, siguin metafísics, ètics o matemàtics? Malgrat tot, l'escola neo-eleàtica es troba en una posició sense sortida: d'una banda els sentits li evidencien la multiplicitat dels objectes, de l'altra, el postulat de la unitat de l'ésser els fa dubtar de tot el que toquen i veuen. És en funció d'això que copsem el sentit de la cèlebre dialèctica d'aquesta escola, basada en la confecció d'"apories" (raonaments capciosos), sense altra finalitat que la d'intentar provar el poc criteri de veritat que ens pot oferir la percepció sensible, i que en definitiva es resol en un escepticisme.

Eubúlides, deixeble d'Euclides, s'ocupà d'aquests arguments mitjançant els quals, com abans Zenó d'Elea, es proposava evidenciar les dificultats amb què topa el pensament en concebre el món sensible. Els arguments, que esdevingueren famosos i són citats amb freqüència en tota la literatura posterior, són set.² Els més importants, el del munt de blat, i el del calb, podríem resumir-los així: si per mitjà d'una addició o una substracció passem d'uns pocs grans a un munt, i d'una cabellera a un crani calb, com és possible que s'hagi arribat a realitzar aquesta transició, i en quin moment ha succeït? Hem dit que aquestes "apories" servien per provar la naturalesa contradictòria de l'experiència, però, també per a nosaltres, revesteixen un aspecte molt interessant: són un exemple de la transformació del canvi quantitatiu en canvi qualitatiu. És així que una diferència purament quantitativa, de la qual es podria esperar que fos percebuda tan sols com un més o un menys, en un moment donat del creixement o de la disminució pot convertir-se en quelcom qualitativament diferent. Altres arguments, tal com el del mentider o el de l'emboçat, presenten dificultats lògiques i no metafísiques, i per aquest motiu Epicur els criticà durament.

Estilpó, contemporani dels cíncics Crates i Metroclos, i juntament amb Euclides, el més anomenat dels megàrics, s'ocupa de moral. Adoptant una posició semblant a la dels cíncics, interpreta la finalitat de la vida com un alliberament de la passió. Partint de les doctrines eleàtiques en el camp de la teoria del coneixement, arriba a les mateixes conclusions d'Antístenes i la seva escola, i nega la possibilitat de la predicació i l'existència de les idees universals. Per la seva manera de viure, Estilpó, personatge molt estimat a Atenes, mostra gran semblança amb els cíncics; el seu ideal és el savi autàrquic que no té necessitat d'amics.

El seu condeixeble Diodor "Cronos",³ considerava que els fets i les relacions del món de l'experiència són incomprendibles, però no irreals. Reconeixia l'existència del moviment — enfront dels eleates partidaris de l'immobilisme —, però negava la possibilitat de pensar-lo o concebre'l. És important la seva argumentació contra el concepte de possibilitat que — per la relació que té amb el problema de la fatalitat i de la llibertat — provocà apassionades controvèrsies. Diodor afirmava que només és possible el que efectivament existeix, i tot el que no existeix efectivament, ni tan sols pot ésser anomenat possible. Segurament el motiu que impulsà Diodor a formular aquesta proposició fou la violenta polèmica que els megàrics sostingueren contra Aristòtil, i que ell respondejà amb asperesa no menor. Els megàrics refutaren l'ús que féu Aristòtil del concepte de possibilitat, en concedir gairebé la mateixa categoria a l'ésser potencial que a l'ésser real. Moguts pel mateix impuls que els havia dut a combatre les substancialitzacions dels conceptes abstractes en general, combateren aquest concepte de possibilitat, i volgueren demostrar que només serveix per a expressar la nostra expectació envers una realitat futura. Diodor fou també un partidari decidit de la teoria convencionalista del llenguatge.

2. Els altres cinc: el mentider, transmès per Ciceró (*Acad.*, II, 96); l'emboçat, l'amagat i l'Electra (Llucià, *βίων πράσις*, 22) són en realitat tres formes del mateix argument que confon de manera deliberada els conceptes generals amb els particulars. El cornut (*Diog.*, VII, 82), diu: "Allò que no has perdut, ho tens;

no has perdut les teves banyes, per tant les tens".

Aquests arguments tenen el plantejament habitual en els sil·logismes, però amb la característica, subratllada per Hegel, que s'han de contestar amb un sí o un no, fet que contribueix a deixar-nos perplexes.

3. Anomenat així perquè era molt lent.

L'escola megàrica està també molt relacionada amb l'elioerètrica. Aquí apareix Fedó, personatge que ens és familiar a través del diàleg platònic, però de qui gairebé no sabem res. Fou un home de bellesa extraordinària i de vida novel·lesca. Es conta que, presoner, fou venut com esclau a Atenes, i continuà en aquesta situació fins que Sòcrates i els seus amics el rescataren. Coneixem el nom d'algun dels seus diàlegs, i sobre llur contingut podem deduir que intentava aplicar la moral socràtica a les relacions civils. A aquesta branca èlica, s'hi ha relacionat de forma arbitrària l'erètrica, segurament pel fet que Menedem d'Erètria, el seu principal representant, havia estat deixeble dels continuadors de Fedó.

Les escasses notícies sobre Menedem ens deixen entreveure que la seva escola no s'atenia a normes. Negava l'existència substancial de les propietats generals, i reconeixia únicament la dels objectes individuals concrets. El seu esforç per a consolidar el sentit de la realitat, l'aproxima als cirenaics. Quant a l'ètica, conserva les idees fonamentals de Sòcrates, i insisteix en la unitat essencial de la virtut i de la intel·ligència. Menedem arribà a ser el primer personatge de la seva ciutat i morí desterrat a la cort d'Antígon Gonata.

La llavor escampada per Sòcrates havia anat fructificant poc a poc en molts indrets de Grècia; algun, situat en regions que fins aleshores havien romàs al marge de la filosofia. Un d'aquests llocs fou Cirene, ciutat situada en un racó privilegiat a l'est del golf de la Gran Sirte, i que més tard fou la pàtria de Calímac i d'Eratòstenes. Aquí nasqué un dels corrents de pensament més interessants: els hedonistes. Sobre ells poseïm un testimoni de gran valor, el passatge de Plató al *Teetet*, on ens parla de les teories dels "refinats". Aquests refinats en el segle passat foren identificats amb els cirenaics per Schleiermacher.

Els cirenaics ens apareixen conjuntament com hereus de Sòcrates i d'Heràclit. La teoria del moviment esdevé fonamental tant en la seva gnoseologia com en la seva ètica. Conceben un moviment que es realitza sense mai parar tant en l'objecte, considerat l'element agent en el procés del coneixement, com el subjecte, que es considera pacient. La trobada d'ambdós moviments engendra simultàniament els cossos sensibles i les sensacions. Per tant, ni les qualitats de les coses ni les sensacions corresponents existeixen per si mateixes abans que es produeixi la trobada del moviment agent i el pacient, ni existeix en general cap qualitat o cosa en si mateixa i de forma aïllada, sinó tan sols llur esdevenir en relació amb altres.

Això significa que s'ha substituït el concepte absolut de l'ésser per el concepte relativista d'esdevenir. S'hi afegeix que aquest procés, en el seu incessant fluir, es fa cada vegada més ràpid, fins al punt que no pot ser representat per mitjà de la paraula ni de cap altre signe ferm i immutable. Ens trobem, per tant, amb la formulació de dos fets importantíssims, d'una banda la impossibilitat de captar els fenòmens naturals, a causa de llur fluir incessant, conclusió que conduirà Aristip, el fundador de l'escola, a repudiar la investigació física; i de l'altra, el subjectivisme de la paraula que emparenta els cirenaics amb Gòrgias. El bandeament de la física per part dels cirenaics, reflecteix també una de les facetes de Sòcrates. Tots sabem que el mestre abandonà, considerant-les vanes, unes primeres preocupacions per les qüestions físiques, i s'esforçà des d'aleshores per explicar la Naturalesa a partir de l'home, objecte concret que ell intentava conèixer i analitzar.

El postulat fonamental de la gnoseologia cirenaica el resumeixen aquestes paraules atribuïdes a Aristip per Sext Empíric: *μόνα τὰ πάθη καταληπτά*. Aquest

principi ha inspirat a l'època moderna l'idealisme subjectiu de Berkeley i el fenomenisme de Hume. Per als pensadors cirenaics, les sensacions, que són el que ens apareix, els fenòmens, no es queden cada una separada de l'altra, sinó que admeten que es produeix en nosaltres una associació mútua espontània de totes les que es presenten simultàniament als diferents sentits, i que d'aquesta manera es formen en la nostra ment els conjunts indicats de costum amb els noms d'objecte. El procés del coneixement es redueix a un fenomenisme relativista, tancat en el cercle de la subjectivitat, i sense que quedi cap possibilitat de sortir-ne.

D'acord amb aquesta orientació gnoseològica, tota l'ètica hedonista dels cirenaics busca en la sensació el criteri per a l'acció i resol el problema de la norma a seguir en la conducta pràctica, estructurant-la com una previsió d'experiències futures, i continuant d'aquesta manera l'orientació pragmàtica iniciada per Protagoras. L'ètica cirenaica considera com la finalitat de l'home assolir la felicitat. Aquesta és una altra concepció comú de totes les escoles socràtiques, la identificació de la "eudemònia" amb la virtut. Segueixen, per tant, l'afirmació de Sòcrates: "la virtut comporta la felicitat", amb què intentava evitar l'escissió entre un ideal de moral que assenyali un camí, i un ideal de felicitat que dugui el signe contrari. Els cirenaics en dedueixen una altra fórmula: la felicitat és virtut.

El plaer, la base per assolir una vida feliç, deia Aristip, s'ha de considerar sempre i a tothora un bé, qualssevilla que siguin les seves conseqüències. Si alguna vegada aquestes conseqüències, o les seves causes, arriben a produir una quantitat de dolor més gran que no pas el plaer aconseguit, aleshores és raonable d'evitar-lo. La moral hedonista, per tant, no consisteix en proclamar una desmesura sense límits, sinó, ben al contrari, podríem considerar-la com un art de mesura o de càlcul. Recolzats en la raó, que ens ajuda a desfer-nos de les vanes afeccions, com ara l'amor, l'enveja i la superstició, l'home ha de lluitar per esdevenir l'amo de les circumstàncies i no deixar-se dominar per elles. Trobem en tot això uns conceptes ben socràtics: l'utilitarisme — Sòcrates maleï la persona que per primera vegada separà el concepte de just del de profitós —, l'autarquia i el paper de la raó com a guia. Els cirenaics, emprant la mateixa terminologia que quan es refereixen al coneixement, ens descriuen el plaer com un moviment suau i el dolor com un moviment brusc. L'absència de dolor, és a dir, la falta de moviment, no representa per a ells la felicitat, tal com més tard arribaria a dir Epicur, sinó un estat semblant al del son. La seva caracterització del plaer és de signe positiu i actualitzat; la imatge mental d'un bé no comporta plaer; per tant, no cal turmentar-se lamentant els records passats, ni tampoc amb el desig futur. Podríem resumir-ho amb les paraules d'Horaci: "carpe diem".

Malgrat tot, seria un error deduir del que hem dit que l'ètica cirenaica, que reposa en uns fonaments egoístics i recomana l'allunyament de la vida política, no reconeix els deures socials i el valor dels sentiments altruistes. També Sòcrates havia salvat aquest perill equiparant la moral individual a la moral social, i demostrava que l'actuació antisocial és contrària als interessos del mateix que realitza l'acció. Entre els cirenaics, el filòsof que va posar de relleu aquest aspecte de la doctrina, fou Anniceris. L'hedonisme, és a dir, la doctrina segons la qual el plaer i el sofriment de l'agent són l'únic motiu originari de l'acció humana, no implica en absolut la negació de la possibilitat d'actuar de forma desinteressada. En establir com a únic criteri de veritat per a cada individu la sensació — producte natural i necessari dels factors que el determinen —, els ci-

renaics es comportaren com uns veritables empiristes, que cerquen una base racional i científica per explicar el coneixement i la conducta de l'home.

Una posició que coincideix en molts punts amb la dels megàrics davant el problema del coneixement, és la que adopta Antístenes, el fundador de l'escola cínica. Fent-se continuador d'una actitud mantinguda ja per Antifont i que accepta el postulat fonamental dels eleàtics sobre la incompatibilitat de la Unicitat amb la Multiplicitat, atribueix la realitat als objectes singulars que percebem d'una manera immediata. Ens diu: "Coneixem cavalls, coneixem homes, copes i taules, però no la humanitat, ni la cavallitat, ni la copacitat". Ens trobem, per tant, davant un nominalisme.

Quant a la qüestió de la inherència, és a dir, el fet que no es poden atribuir diferents predicats a un sol subjecte, s'assegura que Antístenes només considerava vàlids els judicis en els quals el subjecte i el predicat són idèntics, per exemple: el dolç és dolç. Això ens sorprèn i ens sembla, gairebé una bajanada. L'explicació resideix en el fet que Antístenes s'ocupa solament de les definicions de combinacions, i creu que totes les dades noves que s'agreguen a una experiència poden considerar-se incorporades al significat del nom, i a partir d'aquell moment compreses en ell. D'aquest punt de vista s'entén que formulés judicis o proposicions que aportaven un coneixement nou, i afirmés malgrat tot que es tractava de judicis d'identitat. També per aquest camí arribem a comprendre una altra doctrina d'Antístenes: que és impossible qualsevol forma de contradicció, car si dues persones discuteixen i no es posen d'acord, el que realment succeeix és que parlen de coses diferents i per tant la contradicció no existeix.

La posició d'Antístenes representa un progrés fecund en el camp de la ciència, per tal com atrau l'atenció sobre els coneixements i les connexions dels fets de l'experiència, i no sobre els elements simples; i perquè deixa en un pla secundari la qüestió de l'essència, en tant sobrepassa l'experiència adquirida.

Antístenes fou deixeble de Gòrgias i de Sòcrates. Es considerava el legítim hereu d'aquest últim i consagrà la seva vida al desenvolupament de l'ideal socràtic de l'ètica. Sòcrates s'havia separat de les opinions dels seus conciudadans sobre la vida, en un punt fonamental, la valoració dels béns externs — fins i tot de la vida —, subordinant-la a la salut de l'ànima i la pau interior de l'esperit. Però no va arribar a una ruptura total amb els valors establerts. Aquesta tasca la realitzaren, portant fins a l'extrem els seus ensenyaments, els seus deixebles cíncics.

Antístenes reconeix la importància de la força de voluntat respecte la conducta, juntament amb la raó que ens allibera de la bogeria. La "atífia" és el pressupost bàsic per a la vida filosòfica, necessàriament autàrquica. És un gran defensor del monoteisme, i la seva crítica del politeisme es mou en la línia de Xenòfanes i Heràclit. Nega rotundament la idea d'immortalitat, i la substitueix per una vida conscient i justa en aquest món. En política critica la democràcia, però no es mostra partidari del dret del més fort; tot al contrari, el poder personal li sembla més odiós que el de la multitud. Ell se sent pacifista i ciutadà del món. Considera el plaer com el pitjor dels mals, i només accepta aquell que no deixa remordiments. Contraposa, al perill dels plaers i riqueses, una vida esforçada, plena de treball i de lluita. El seu símbol és Heracles. En el "πόνος" resideix l'excel·lència de l'ànima. No ens hem de deixar dominar per res, car la voluntat i la llibertat de l'acció són donades a tothom. Aquesta confiança en la llibertat humana pressuposa una concepció optimista de l'ésser humà, bo per naturalesa i que la societat ha corromput. Basant-se en aquest pressupost, els cíncics cercaren en la

vida animal i en l'home primitiu models i consells per a l'organització de la vida humana. Es coneix el títol d'una obra d'Antístenes, *Sobre la naturalesa dels animals*, escrita segurament amb aquesta finalitat.

El cinisme d'Antístenes és fortament individualista, refusa tots els elements socials de la cultura, l'estat, la religió i la família, i propugna l'autarquia en el sentit d'una autosuficiència purament personal i al marge de la societat, així com l'enduriment, l'ascesi i la senzillesa de vida, portada fins a l'absència total de necessitats. Personalment, ens diu Diògenes Laerci, Antístenes era de tracte molt agradable i fou un dels autors més llegits a Atenes.

Diògenes de Sínope, el més famós de tots els cíncics, representa l'encarnació exacerbada de tots aquests conceptes. El lema de les seves obres i de la seva vida és: "jo transmuto els valors". Deixeble de Diògenes fou Crates de Tebes. Va escriure una utopia sobre la ciutat de Pera. (El nom deriva de la motxilla típica de la indumentària dels cíncics, que es componia, a més, i en totes les èpoques de l'any, d'un mantell i un bastó.) En aquesta ciutat els homes s'alimenten només de vegetals, no existeixen els diners, ni el luxe, ni res que pugui excitar als plaers, però tampoc no hi existeix la guerra, i qui governa és la reina Llibertat.

El fet que gran part dels cíncics tingui un origen social baix o dubtós — Antístenes era fill d'una esclava, Diògenes fou perseguit per la justícia, Mònim i Menedem eren esclaus —, contribueix a explicar-nos el caràcter més revolucionari de la secta. Davant una societat que els rebutja o els margina, els cíncics reaccionen amb la fugida, amb el menyspreu absolut envers l'ordre establert, sigui quina sigui la forma política adoptada. Ens recorden els primers eremites cristians, o els frares mendicants de l'edat mitjana, i si es vol un fenomen més actual, els "hippies". En algun cas arribaren al sacrifici de la vida, tal com ens explica Lluçà en la seva obra *La mort de Pelegrí*.